

Archeologisch onderzoek
Sint-Walburgapark (Veurne)

Colofon

Ruben Willaert bvba

Auteur: Annelies De Roek & Tom Boncquet

Foto's en tekeningen: Ruben Willaert bvba

In opdracht van: stad Veurne

D/2015/12.814/9

© Ruben Willaert bvba, Sint-Michiels (Brugge), 2015

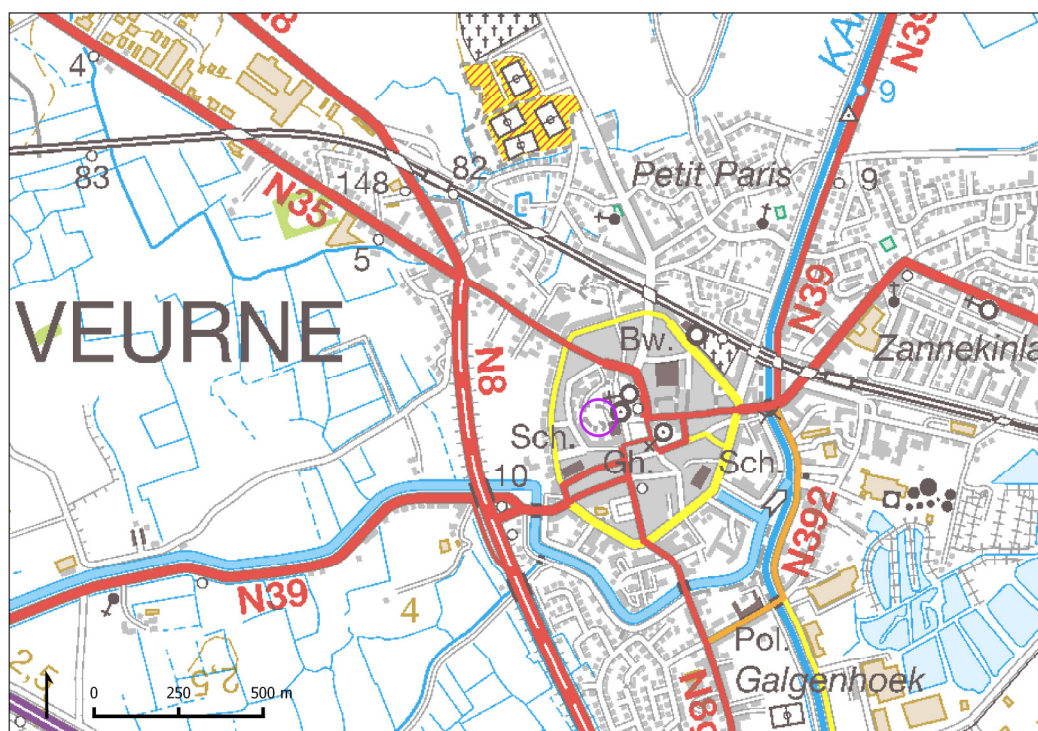
Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Ruben Willaert bvba.

Ruben Willaert bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUD

Inhoud.....	3
1. Inleiding	6
1.1. Kader	6
1.2. Onderzoeksopzet en uitgangspunten	6
1.3. Ruimtelijke situering	7
1.3.1. Algemeen	7
1.3.2. Fysische geografie	7
1.4. Archeologische verwachting	7
1.4.1. Historische achtergrond.....	7
1.4.2. Archeologisch onderzoek.....	7
2. Methode	9
3. Resultaten	10
3.1. Werkput 1.....	11
3.2. Werkput 2.....	11
3.3. Werkput 3.....	18
3.4. Werkput 4.....	19
4. Conclusie.....	20
5. Bibliografie	21

Administratieve gegevens van het onderzoeksgebied	
Provincie:	West-Vlaanderen
Gemeente:	Veurne
Kadastrale gegevens:	Afdeling 1, Sectie A, 275S, 308F,311D
Projectcode:	VEWA-15
Vindplaatsnaam:	Sint-Walburgapark
Coördinaten projectgebied:	NW: 30248.8;197258.7 NO: 30320.8;197251.5 ZO: 30308.7;197170.8 ZW: 30268.4;197166.8
Opp. Projectgebied:	4516m ²
Opp. Onderzocht gebied:	830.12m ²
Opdrachtgever:	Stad Veurne
Projectverantwoordelijke:	Tom Boncquet
(vergunninghouder):	Ruben Willaert bvba T: 050/36 28 20 E: info@rubenwillaert.be
Bevoegde overheid:	Agentschap Onroerend Erfgoed Koning Albert I-laan 1.2 bus 92 8200 Brugge T: 050/24 81 81 E: sam.dedecker@rwo.vlaanderen.be
Nr. opgravingsvergunning:	2015/348
Nr. vergunning metaaldetectie:	2015/348(2)
Uitvoering van het veldwerk:	21/09/2015 – 24/09/2015
Beheer en plaats documentatie:	Stad Veurne, Sint-Denisplaats 16, 8630 Veurne
Beheer en plaats van stalen en vondsten:	Stad Veurne, Sint-Denisplaats 16, 8630 Veurne
Omschrijving van de onderzoeksopdracht	
Bijzondere voorwaarden:	Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische opgraving: Veurne, Sint-Walburgapark
Archeologische verwachting:	Cfr. 1.4. Archeologische verwachting
Wetenschappelijke vraagstelling:	Cfr. 1.2. Onderzoekopzet en uitgangspunten
Aanleiding tot het onderzoek:	Cfr. 1.1. Kader
Eventuele randvoorwaarden:	nvt
Eventuele raadpleging van specialisten	
Omschrijving van de inbreng van specialisten als hun advies werd ingewonnen bij substantiële staalname voor specialistisch onderzoek:	nvt
Omschrijving van de inbreng van specialisten als zij betrokken worden bij de conservatie:	nvt
Omschrijving van de algemene wetenschappelijke advisering door personen die buiten het project stonden:	nvt



Figuur 1. Projectlocatie, aangeduid op de topografische kaart (NGI)



Figuur 2. De onderzochte zones, aangeduid op het Grootchalig Referentiebestand (AGIV)

1. INLEIDING

1.1. KADER

Binnen het project “Groene Wig” zal het Sint-Walburgapark samen met het Vaubanpark een groene zone vormen die de stadskern van Veurne verbindt met het buitengebied. Naar aanleiding van de herinrichting van het Sint-Walburgapark werd door het Agentschap Onroerend Erfgoed een archeologische opgraving aanbevolen. De opdracht betrof een archeologische begeleiding tijdens de graafwerken in het park.

Het Sint-Walburgapark is een beschermd monument ‘Ondergrondse resten voormalige circulaire versterking’ (Besluitnummer 2919) en beschermd stadszicht ‘stadskern (centrum)’ (Besluitnummer 2918). De vergunning (dossiernummer 2015/348) voor het uitvoeren van het archeologisch onderzoek werd verleend door het Agentschap Onroerend Erfgoed.

Het onderzoek werd uitgevoerd door Ruben Willaert bvba in opdracht van de stad Veurne. Het terreinwerk vond plaats van 21/09/2015 tot 24/09/2015 en werd uitgevoerd door Tom Boncquet (vergunninghouder, archeoloog) en Annelies De Roek (archeoloog, RTS). De uitwerking gebeurde tussen 29/09/2015 en 16/10/2015. Het onderzoek werd wetenschappelijk begeleid door Janiek De Gryse (Ruben Willaert bvba). Sam De Decker (Agentschap Onroerend Erfgoed) stond in voor de administratieve begeleiding.

1.2. ONDERZOEKSOPZET EN UITGANGSPUNTEN

De uitgangspunten voor het onderzoek werden vastgelegd in de bijzondere voorwaarden die opgenomen werden in de vergunning voor de uitvoering van een archeologische opgraving in Veurne, Sint-Walburgapark (2015/348). Eveneens werden in deze bijzondere voorwaarden de zones opgelijst waar het archeologisch onderzoek moest gebeuren:

1. Zone Japanse Duizendknoop: het plan voorziet in de bestrijding van Japanse Duizendknoop, die zowel aan de voet als op de top van de motte woekert. Er wordt 20cm afgegraven, nadien wordt een worteldoek geplaatst en grond opgevoerd.
2. Waterbassin: op één plaats wordt een diepere uitgraving voorzien, met name het waterbassin op de locatie van de oude ringgracht rond de motte. Dit bassin heeft een diepte van 85cm (uitgravingsdiepte) en meet 7m70 op 3m40.
3. Paden motteflank: de uitkofferingen van de paden zijn ondiep (gemiddeld 16 à 20cm); een beperkt onderzoek in opdracht van de stad naar de dikte van de bestaande bouwvoor wees uit dat er weinig conflicten te verwachten zijn met het archeologisch erfgoed, omdat nagenoeg overal de bestaande bouwvoor meer dan 20cm dik was. Uitzondering hierop zijn de flanken van de motte, waar de strooisellaag wellicht door het afspoelen zeer dun is. Ook hier is een archeologische begeleiding aangewezen.

Daarnaast werd de onderzoeksopzet beschreven in het ‘Bijzonder bestek voor de overheidsopdracht voor diensten met als voorwerp: Archeologische begeleiding bij de herinrichting van het Walburgapark’.

1.3. RUIMTELIJKE SITUERING

1.3.1. ALGEMEEN

Het Sint-Walburgapark is gelegen in het centrum van Veurne, naast de Grote markt. Kadastraal is het park gekend als percelen 275S, 308F, 311D (Gemeente Veurne, Afdeling 1, Sectie A).

1.3.2. FYSISCH GEOGRAFIE

Op de bodemkaart van België wordt het Sint-Walburgapark volledig beschreven als bebouwde zone (OB).

1.4. ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

1.4.1. HISTORISCHE ACHTERGROND

De plaatsnaam Veurne werd voor het eerst vermeld in 877 in een oorkonde van Karel de Kale¹. In 891 werd een 'castrum' opgericht tegen de invallen van de Noormannen. Later werden de relieken van de heilige Walburga en haar broers Winnebald en Willibald in de opgerichte kerk vereerd². Het toenemende bevolkingsaantal in en rond de burcht leidde uiteindelijk tot het ontstaan van een stedelijke kern³. Rond 1060 werd Veurne beschreven als een handelsnederzetting met een marktplein. De latere welvaart van de stad was te danken aan de lakennijverheid en wolhandel met Engeland.⁴

1.4.2. ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

Een circulaire vorm van 240m diameter, in verband te brengen met een vroegmiddeleeuwse versterking, kan in Veurne o.a. in het straatbeeld waargenomen worden. De Warandemotte bevindt zich in het zuidwestelijke deel van deze cirkelvormige structuur en ligt voor een groot stuk in het Sint-Walburgapark. Een deel van de motte is vergraven en overbouwd. Een eerste proefonderzoek in 1978 door J. De Meulemeester gebeurde door middel van een 34m lange sleuf. Hierbij konden sporen uit verschillende periodes waargenomen worden. Een humeuze laag en U-vormige gracht vormden de oudste sporen. Deze lagen op een kreekvulling. Daarboven ligt een nivelleringspakket waarop een houten gebouw stond. Dit werd gedateerd in de 11^{de} eeuw. Een volgende fase bevatte de afbraak van de eerdere constructies en het graven van een 2m diepe gracht en het opwerpen van de uitgegraven aarde tot een wal. Een vierde waargenomen fase (vermoedelijk 12^{de} eeuw) ging gepaard met het ontstaan van de eigenlijke motte.⁵

Een tweede opgravingscampagne vond plaats in 1979, in de zone buiten de Warandemotte. In deze opgraving werd o.a. de vroegmiddeleeuwse stadsgracht aangesneden. Verder werden eveneens enkele woonstructuren geregistreerd.⁶

In 1980 vond een derde opgraving in het Sint-Walburgapark plaats. Op het motteplateau werd een zone van 200m² opgegraven. Er werden sporen aangetroffen van een eerste motteopwerping. Deze werd afgedekt door lagen die wijzen op flankerosie en bodemvorming. Daarnaast werd vastgesteld dat de motte werd uitgebreid, waarschijnlijk met materiaal van de

¹ DE MEULEMEESTER 1982, 117

² PAUWELS 1994, 1

³ DE MEULEMEESTER 1982, 117

⁴ PAUWELS 1994, 1

⁵ DE MEULEMEESTER 1979, 152-156

⁶ DE MEULEMEESTER 1980, 109-113

mottetop. Op het vergrootte plateau stond een natuurstenen gebouw met een lengte van 10m en breedte van 7,5/8m. In het binnenloopvlak van deze woning, dat gedeeltelijk bewaard was, werd aardewerk uit de 13^{de} eeuw gevonden. Een daaropvolgende bewoningsgeschiedenis van de 14^{de} tot de 19^{de} eeuw werd aangetoond door de grote hoeveelheden aardewerk die werden gevonden in afbraakkuilen.⁷

Tenslotte vond een vierde opgraving plaats, die het verdere onderzoek van de grafelijke motte inhield. Daarbij werden eveneens resten van onderliggende nederzettingsslagen bestudeerd. De waargenomen stratigrafie bevestigde de eerder opgestelde chronologie⁸.

In 1995 werd door Dirk Van Eenhooge (Afdeling Monumenten en Landschappen) een beperkt archeologisch onderzoek uitgevoerd in het noordoostelijke deel van het stadspark. Het onderzoek omvatte zes sleuven, waaruit bleek dat dit deel van het Walburgapark eeuwen als begraafplaats in gebruik was. Ook werd een oeverwalafzetting aangetroffen met daarop een dikke nivelleringslaag, die hier en daar nog afgesloten werd door een donkere humeuze laag. Dit wijst erop dat het om een loopvlak gaat. Daarnaast werden muurrestanten aangetroffen van een deel van de oorspronkelijke proosdij (ca. 1200), dat zich ten oosten van het huidige kapittel bevond. Verder werden ook sporen aangetroffen van de verbouwing van het gebouwencomplex van rond 1700.⁹

Naar aanleiding van de herinrichting van het Sint-Walburgapark werd, voorafgaand aan de huidige archeologische begeleiding, een archeologische prospectie uitgevoerd door Ruben Willaert bvba. Doel van het onderzoek was controleren of bij de heraanleg van het park de onverstoorde moederbodem geroerd zou worden. Verspreid over het park werden 14 kleine proefputten gegraven.¹⁰

⁷ DE MEULEMEESTER 1981, 72-75

⁸ DE MEULEMEESTER 1982, 117-121

⁹ VAN EENHOOGHE 1995, 1-6

¹⁰ BONCQUET 2013, 1

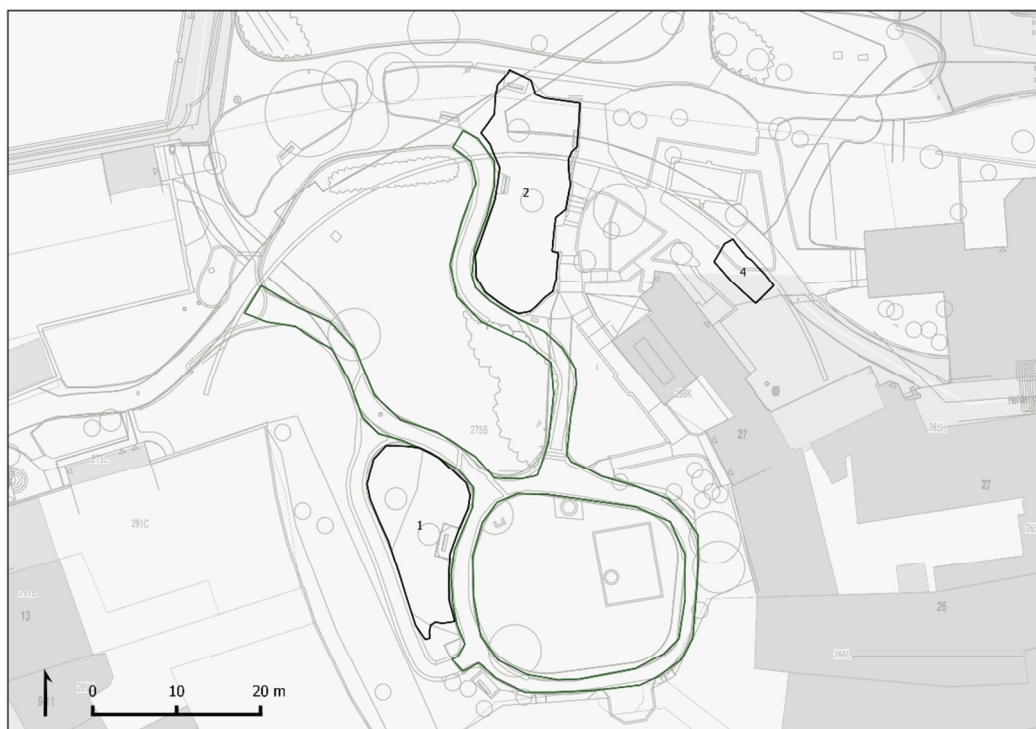
2. METHODE

Het archeologisch onderzoek in het Sint-Walburgapark betrof een werfbegeleiding. De grondwerkzaamheden in de vooraf vastgelegde zones moesten onder permanent archeologisch toezicht gebeuren: twee zones met Japanse Duizenknoop (werkput 1 en werkput 2), de paden op de motteflank (werkput 3) en het waterbassin (werkput 4).

De diepte van de afgraving en registratie beperkte zich tot de bedreigde zone, inclusief een veiligheidsbuffer van 10cm. Na een archeologisch vooronderzoek, waarbij achterhaald werd op welke diepte de onverstoorde moederbodem zich bevond (zie 1.4.2.), werd de maximale uitgraafdiepte voor de herinrichting van het park vastgelegd op 20cm. Enkel het waterbassin diende, volgens de bijzondere voorwaarden en het bijzonder bestek, tot 85cm uitgegraven worden. Na de studie van de inrichtingsplannen werd echter vastgesteld dat het waterbassin niet volledig wordt ingegraven, maar grotendeels bovengronds gebouwd wordt. Ook hier moest dus slechts 20cm onder het maaiveld gegraven worden.¹¹

Om de eeuwenoude bomen in het park niet te beschadigen werd een voldoende grote buffer behouden tijdens de machinale graafwerken. Graafwerken nabij (de wortels van) bomen werden verdergezet met de hand.

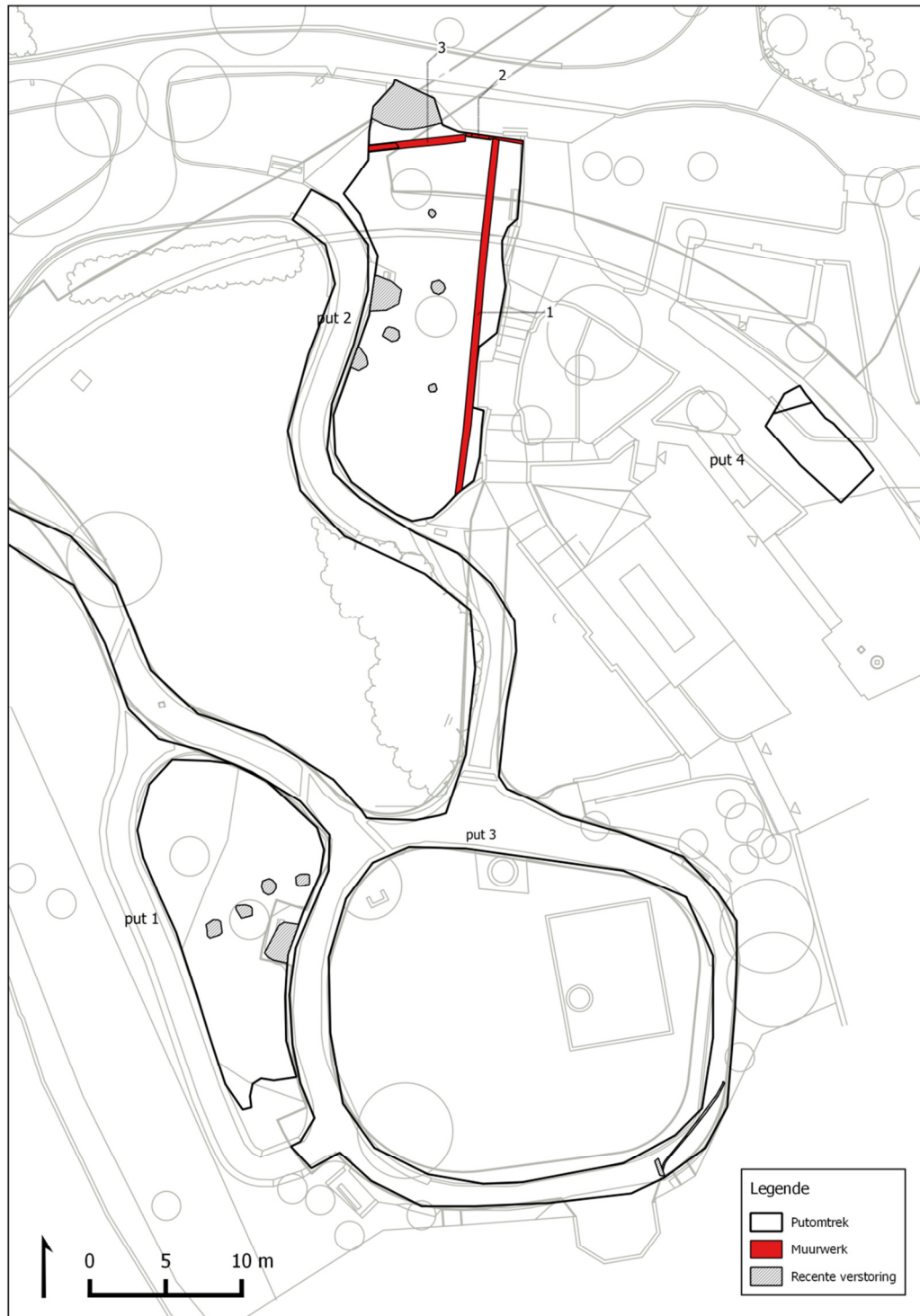
Alle terreingegevens werden digitaal ingemeten met een rTS (*robotic Total Station*) of GPS. De hoogtes van het maaiveld, de sporen en de vlakken werden ingemeten t.o.v. de Tweede Algemene Waterpassing (TAW). Alle waargenomen archeologische sporen werden opgekuist, gefotografeerd, beschreven en ingemeten zoals beschreven in de Minimumnormen.



Figuur 3. Werkput 1, 2 en 4 (zwart) en werkput 3 (groen)

¹¹ Mondeling besproken met L. Danneel (nv. D. Seru en Zn) op 21/09/2015 op de werf.

3. RESULTATEN



Figuur 4. Allesporenplan

3.1. WERKPUT 1

Werkput 1 betreft één van de zones waar Japanse Duizendknoop woekert en bevindt zich op de top van de motte. De oppervlakte van de werkput bedraagt 168,98m². In deze zone werd maximum 20cm diep gegraven, wat hier resulteerde in het weghalen van de teelaarde. Er werden, onmiddellijk onder de teelaarde, enkel (sub)recente kuilen aangetroffen.



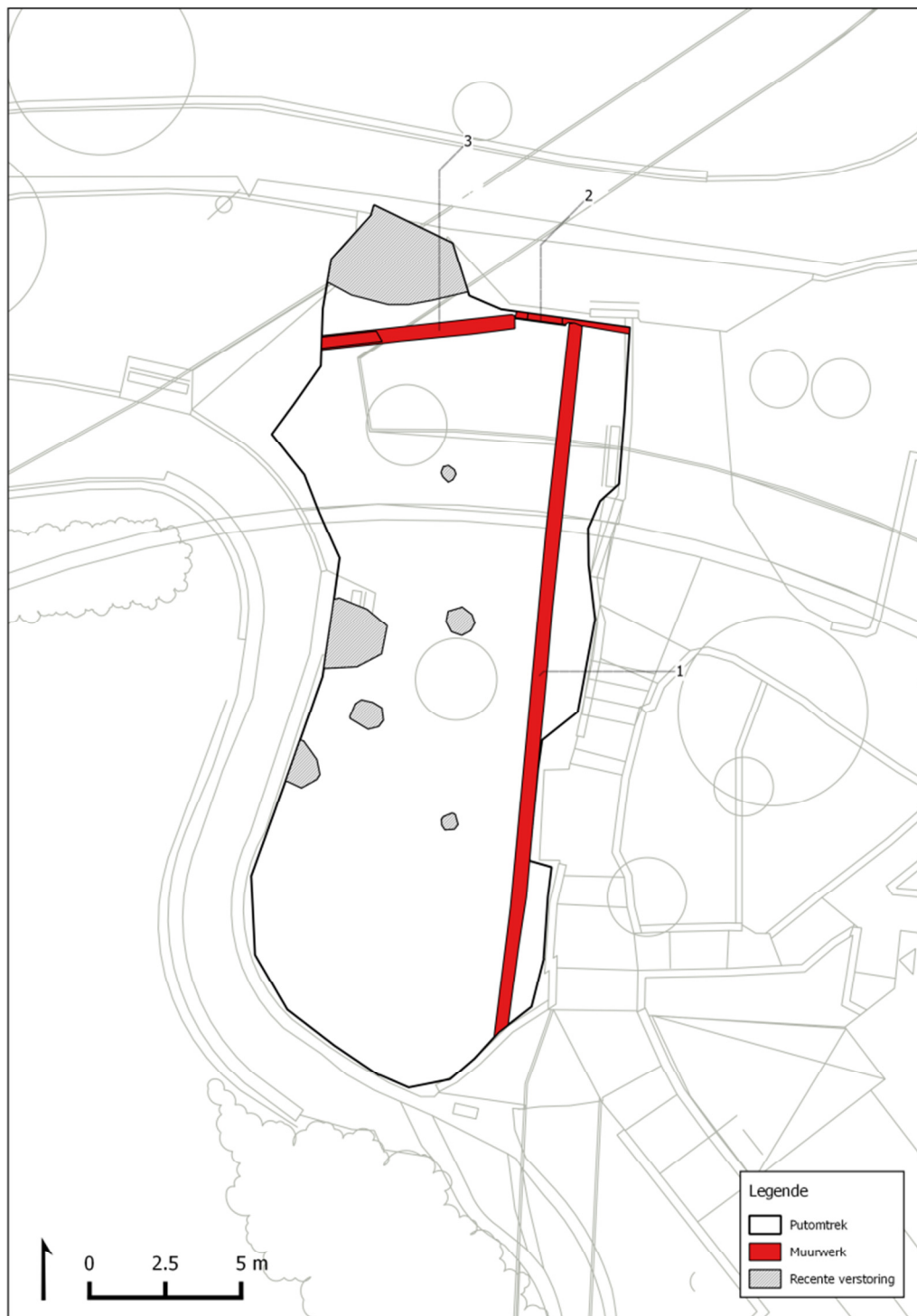
Figuur 5. Overzichtsfoto van werkput 1

3.2. WERKPUT 2

Werkput 2 betreft de tweede zone waarin Japanse Duizendknoop woekert en heeft een oppervlakte van 236,67m². Ook hier werd maximum 20cm afgegraven. In deze put werden 3 sporen geregistreerd. Het gaat hier om 3 bakstenen muren waarvan de oorsprong niet helemaal duidelijk is.



Figuur 6. Overzichtsfoto van werkput 2



Figuur 7. Allesporenkaart werkput 2

Spoor 1 (6,13m +TAW) kon gevolgd worden over een afstand van 23,5m en is opgebouwd uit gele bakstenen, bijna overal in staand verband. Hier en daar is er echter ook recuperatiemateriaal gebruikt. De kalkmortel is witbeige en vrij zacht en bevat vrij grote kalkfragmenten. Het formaat van de stenen bedraagt 21x10,5/11x5,5cm. De totale breedte van de muur bedraagt 45cm. Minimum 13 baksteenlagen zijn bewaard, de onderzijde van de muur is tijdens het onderzoek niet bereikt¹². Het spoor kent een noord-zuid oriëntatie en sluit aan de zuidzijde aan op een bovengrondse constructie (fig. 8, vooraan in beeld). In de noordzijde werd een andere muur, spoor 2, rond spoor 1 gebouwd. De zuidelijke begrenzing van de muur kon niet worden vastgesteld.



Figuur 8. Spoor 1

Spoor 2 (5,28m +TAW) kon over een afstand van 2,7m gevolgd worden en bestaat uit orangerode (recuperatie) baksteen met vrij harde witbeige kalkmortel. De bakstenen zijn 12,5cm breed en 5,5cm dik, de lengte ervan is niet gekend. Spoor 2 ligt haaks op spoor 1 en lijkt er gedeeltelijk rond gemetseld. Aangezien de naad tussen beide muren dichtgemaakt is met kalkmortel, lijkt het erop dat getracht werd om beide muren te doen aansluiten op elkaar. In het westen loopt spoor 2 mogelijk een stukje verder door onder spoor 3.

¹² Vastgesteld bij een lokale sondering.

Aan de zuidelijke zijde van de muur werd een versnijding aangetroffen van 4cm breed. Deze bevindt zich twee baksteenlagen onder de bovenzijde en werd enkel ten westen van spoor 1 aangetroffen. De onderkant van de muur werd ook hier niet bereikt.



Figuur 9. Spoor 2 en (gedeeltelijk) sporen 1 en 3

In spoor 2 werd tenslotte ook een zone geregistreerd waar (gele) bakstenen (21x?x4,5/5cm) op hun strekzijde geplaatst zijn. Het gaat om een zone van 1,21m breed en suggereert een dorpel (van een doorgang).



Figuur 10. Spoor 2 met dorpel

Spoor 3 (5,37m +TAW) is een muur opgebouwd uit gele bakstenen van 21,5x10,5x4,5cm, in combinatie met enkele fragmenten recuperatiemateriaal. De muur kon over een afstand van 6,4m gevolgd worden. De kalkmortel is beige en vrij hard. De muur is 42cm tot 47cm breed. Het spoor kent een noordoost-zuidwest oriëntatie en bestaat in het zuidwesten uit 4 baksteenlagen. Verder naar het noordoosten zijn slechts 2 baksteenlagen bewaard. Aan diezelfde kant lijkt de muur over spoor 2 te lopen, wat erop wijst dat spoor 3 jonger is. Of de twee muren aansluiten op elkaar (en hoe), is niet duidelijk.



Figuur 11. Spoor 3

Om bovenstaande sporen te interpreteren werden enkele historische kaarten geconsulteerd. De aangetroffen muren werden o.a. geprojecteerd op de kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, beter bekend als de Ferrariskaart (1777) en de Poppkaart (1842-1879). Op de Ferrariskaart (fig. 12) zien we ter hoogte van werkput 2 een (groenten)tuin afgebeeld. Ten oosten daarvan is een gebouw zichtbaar dat in het noorden aan een kerkhof grenst. Op de Poppkaart (fig. 13), die weliswaar uit een recentere periode dateert, is ter hoogte van werkput 2 een gebouw afgebeeld. Het kerkhof en de tuinen zijn niet langer weergegeven, wat niet ongevoelen is voor een kadasterkaart. Rekening houdend met de foutmarge bij het georefereren van beide kaarten, kunnen de 3 sporen wellicht toch gelinkt worden met het gebouw en de afbakening van het kerkhof.



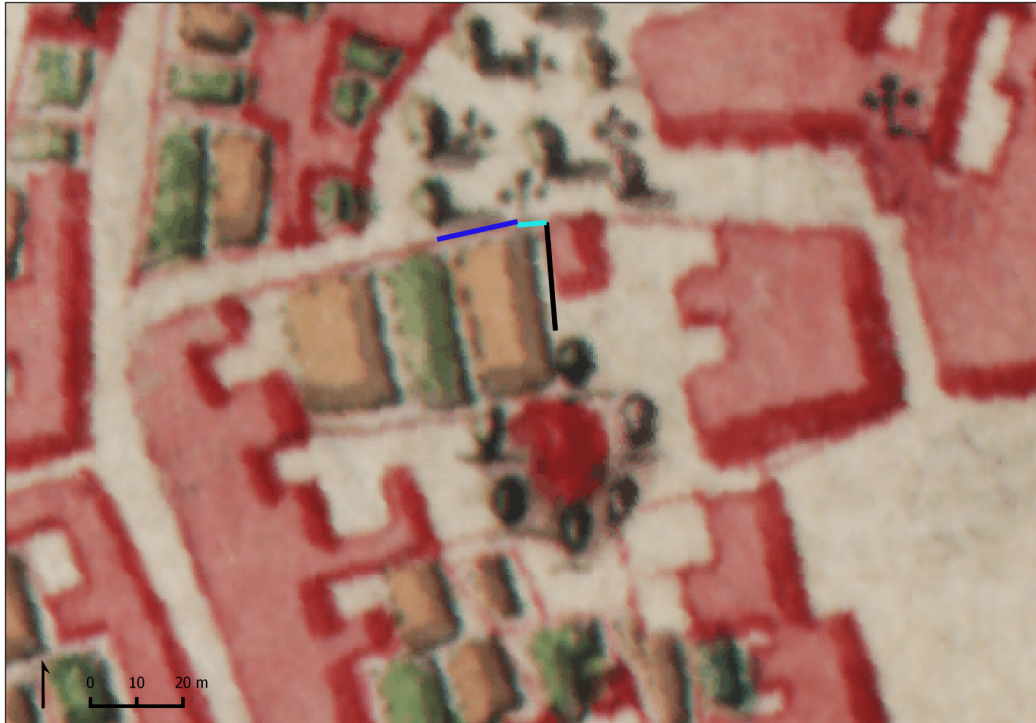
Figuur 12. Projectie van de allesporenkaart op de Ferrariskaart



Figuur 13. Projectie van de allesporenkaart op de Poppkaart

Naar alle waarschijnlijkheid is de noord-zuid georiënteerde muur, spoor 1, de westmuur van het gebouw weergegeven op zowel de Ferraris als de Poppkaart. Spoor 1 staat loodrecht op spoor 2, een muur met west-oost oriëntatie. Dit tweede spoor kan gelinkt worden met de perceelsgrens die duidelijk weergegeven wordt op beide historische kaarten. Deze muur is de afscheiding tussen de tuinen en het kerkhof. De waargenomen dorpel in spoor 2 kan dan een toegang zijn

naar de tuinen enerzijds en het kerkhof anderzijds. Een derde muur, spoor 3, kent een licht andere oriëntatie dan spoor 2 en is ook jonger. Deze muur is vermoedelijk een latere fase van de perceelsafbakening. De knik, te zien tussen spoor 2 en spoor 3, is nog steeds zichtbaar in de huidige perceelsgrens.



Figuur 14. Interpretatie van spoor 1 (zwart), spoor 2 (lichtblauw), spoor 3 (donkerblauw) op de Ferrariskaart



Figuur 15. Interpretatie van spoor 1 (zwart), spoor 2 (lichtblauw), spoor 3 (donkerblauw) op de Poppkaart



Figuur 16. Sporen 1 (zwart), 2 (lichtblauw) en 3 (donkerblauw)

3.3. WERKPUT 3

Werkput 3 omvat de paden op de motte en op de motteflank, goed voor een oppervlakte van ongeveer 400m². Tijdens het afgraven van de paden werden in de eerste plaats de kasseien aan de zijkanen verwijderd, waarna ook het grint weggehaald kon worden. Er werden geen sporen met archeologische waarde aangetroffen. Enkel een (sub)recente leiding met bijhorende bakstenen afdekking werd blootgelegd.



Figuur 17. Deel van werkput 3: paden op de motte(flank)

3.4. WERKPUT 4

Werkput 4 (24,85m²) is het aan te leggen waterbassin vlakbij het Heldenplein. Ook hier werd maximum 20cm ten opzichte van het maaiveld afgegraven. Hierdoor werd geen archeologisch relevant vlak aangesneden en werden er geen archeologische sporen aangetroffen. Enkel een (sub)recente leiding werd aangetroffen.



Figuur 18. Overzichtsfoto werkput 4

4. CONCLUSIE

Naar aanleiding van de heraanleg van het Sint-Walburgapark vond een archeologische werfbegeleiding plaats van 21/09/2015 tot 24/09/2015. Het betrof hier de begeleiding van de uitgraving van drie vastgelegde zones en de paden op de motte(flank). Bij voorafgaand onderzoek op en nabij de motte werden archeologische sporen aangetroffen uit verschillende periodes. Tijdens de huidige werkzaamheden wordt slechts 20cm uitgegraven waardoor de kans op het aantreffen van archeologisch relevante sporen een stuk kleiner is.

In werkputten 1, 3 en 4 werden enkel (sub)recente sporen en verstoringen aangetroffen. In werkput 2 werden wel 3 archeologische sporen geregistreerd. Het betreft hier 3 bakstenen muren waarvan de oorsprong niet geheel duidelijk is. Mogelijk kunnen de sporen gelinkt worden aan een gebouw en de perceelsafbakening die afgebeeld worden op zowel de kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (Ferrariskaart) als de Poppkaart. Spoor 1 kan volgens deze hypothese gekoppeld worden aan de westmuur van een gebouw, terwijl sporen 2 en 3 naar alle waarschijnlijkheid de perceelsgrens vormden tussen tuinen enerzijds en het kerkhof anderzijds. Aangezien spoor 2 wellicht een stuk onder spoor 3 verderloopt, is dat laatste wellicht het jongste spoor. Spoor 3 vertoont daarnaast ook een licht ander oriëntatie dan spoor 2. Spoor 1 behoort vermoedelijk tot de oudste sporen, vermits spoor 2 errond werd gebouwd.

5. BIBLIOGRAFIE

BONCQUET T. 2013, *Archeologische prospectie Walburgapark (Veurne)*, Ruben Willaert bvba, onuitgegeven rapport

DE MEULEMEESTER J. 1979, De circulaire versterking en de Warandemote te Veurne. *Concpectus MCMLXXVIII, Archaeologia Belgica* 213, p. 152-156

DE MEULEMEESTER J. 1980, De circulaire versterking te Veurne. *Concpectus MCMLXXIXI, Archaeologia Belgica* 223, p. 109-113

DE MEULEMEESTER J. 1981, De Warandemote te Veurne, *Conspectus MCMLXXX, Archaeologia Belgica* 238, p. 72-75

DE MEULEMEESTER J. 1982, De grafelijke motte te Veurne. *Concpectus MCMLXXXII, Archaeologia Belgica* 247, p. 117-121

PAUWELS W. 1994, *Gids van Veurne*, Veurne.

VAN EENHOOGHE D. 1995, *Veurne. Stadspark – St. Walburgaproosdij. Archeologisch onderzoek mei – juni 1995. Verslag*, Afdeling Monumenten en Landschappen, onuitgegeven rapport